

BÖLÜM 6

**MÜNŞEÂTLAR VE FERİDUN AHMED BEY
MÜNŞEÂTI**

Kadir ERBİL¹

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, orcid: 0000-0003-2530-4396

Giriş

Münşeât mecmuaları bize tarihî bilgiler sunan eserlerdir. Bu mecmualar bizlere sadece kuru bilgi vermezler, manzum-mensur edebî metinler hakkında bilgiler verir. Bunlar, inşâ ilmine dair geniş bilgilerin sunulduğu, Osmanlı Devleti'ne ait siyasal, kültürel ve önemli tarihî bilgilerin içinde bulunduğu kaynaklardır. Osmanlı Devleti'nde dil ve kültür etkinliklerinin sosyal yaşam, hukuk, siyaset, görgü kuralları ve ahlâk alanlarında usullerin yaygınlaşmasında münşeâtlar etkili olmuştur. Münşeât geleneği, resmî ve gayr-i resmî yazışmalarda, ast-üst ilişkilerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu gelenek kişilerin birbirlerine karşı kullandıkları üslubun yanında, bütün yazışmalardaki dilin kullanılmasında kabalık, saygısızlık ve otorite zafiyeti sayılabilecek durumların önüne geçilmesinde dikkatli davranılmasını sağlamıştır. Meşhur münşeât mecmuaları, döneminin önemli inşâ örneklerini içerir.

Münşeât mecmuaları, tarihî bir hadisenin zamanı ile ilgili resmî yazışma belgeleri, berat, mektup, ferman ve diğer özel ve resmî yazılar, defterler vb. tarih araştırmalarında araştırmacılar için kaynak olarak kabul edilebilen belgelerdir mahiyetinde değerlendirilebilir. Münşeâtlar, geçmiş dönemdeki şahısların iletişimini sağlar. Onlar, tarihî gerçeklerin yanı sıra edebî biyografiler ve dönemin edebî faaliyetlerini içeren önemli ve vazgeçilmez belgelerdir. O, hem edebiyat tarihi hem sosyoloji hem de tarih ilminin belgeleri arasında yer alır. Döneminin toplum hayatını aydınlatacak bilgiler barındıran münşeâtlar, dikkatle incelenmesi gereken vesikalardır. Bu çalışmada, münşeât kelimesinin içerdiği anlam ve kavramlar, münşeâtın ortaya çıkışı, yazılma sebepleri, münşeâtlarda kullanılan dil ve üslup, münşeâtların şekli, içeriği, tarih açısından önemi, manzum ve mensur münşeâtlar ile ilgili bazı bilgiler verdikten sonra Feridun Ahmed Bey'in münşeâtı ile ilgili bilgiler ve eserden çeşitli örnekler verilmiştir.

1. Münşeâtlar

Münşeât; Arapça bir kelime olup, üç harfli /sülâsî “ne-şe-e” kökünden, dört harfli/rübâî “ifâl” kalıbının mefulüdür. Fiil olarak lügatte; “yükseltmek, diriltmek, gelişip büyüme, yeniden meydana gelip hayat bulmak” (Asım, 2013: 1/245) anlamlarına gelmektedir. Kelimenin rübâî kalıbından anlamı; “ilk yaratılış, yaratma, ilerlemek, çıkmak, yönelmek, şiir yazmak, gecenin başlaması ve güzel hutbe okumak” (İbn Manzur, 1990: 1/170) şeklindedir. Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de “yaratmak” anlamında kullanılmıştır. “Gerçekten biz hurileri apayrı bir biçimde yarattık.” Kur'an, 56/35); “De ki, sizi yaratan O'dur.” (Kur'an, 67/23); şu ayette ise “Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de onundur.”(Kur'an, 55/24) “Yelkenli gemi” kelimenin rubâî “en-şe-e” kalıbından kullanılmaktadır. “İnşâ” kelimesi bu geniş anlamlarının yanında, edebiyat alanında da kul-

lanılmıştır. Münşeât kelimesinin ıstılah anlamı; inşâ ilminin kurallarına uygun olarak yazılan nesir/düz yazılardır. İnşâ ilmi ile alakalı bilgilerin içinde bulunduğu, süslü ve sanatlı inşâ örneklerinin, genellikle mektup türü güzel yazıların içinde olduğu eserlere de münşeât denir. Kısaca; münşeâtlar, daha önceden belirli bir amaç için planlanarak, belirli konuları ihtiva eden, edebî bir üslupla yazılmış eserlerdir (Haksever, Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar, 1995: 16).

Münşeâtı kaleme alan kimseye münşi denir. Münşi sözlükte; “yapan, inşâ eden, yaratan” anlamındadır (Asım, 2013: 1/245). Edebiyatı ise; güzel nesir/düz yazı yazan, inşâ sanatına uygun olarak yazılar yazabilen, inşâ ilmiyle uğraşan kimse demektir. Münşi, edebiyatı iyi bilen, bir maddeyi mensur olarak ve hatasız bir şekilde yazabilen kâtiptir. “Herkes süslü ve edebî nesir yazamaz, münşilik başlı başına bir sanattır. Münşiler şairler gibi sanatkâr kişilerdir. Klasik Türk Edebiyatında genellikle nesir/düz yazı karşılığı, bir şeyi meydana getiren, bina eden anlamında, inşâ yerine münşi sıfatı kullanılır. Münşiler, resmî belgeleri hatasız yazma yeteneğine sahip kişilerdir. Bu meslek sahibi kişilerin çoğu mektupçuluk, vak’anüvislik, reisü’l-küttaplık, sadrazamlık gibi yüksek makamlarda memurluk yapan kişiler ve şairler, müderrisler vb. ilim adamlarıdır (Tansel, 1965: 386).

1.1. Münşeât Türünün Ortaya Çıkışı

“İslâm medeniyetinde ilk inşâ örnekleri Hz. Peygamber’in İran, Mısır, Bizans ve Habeşistan meliklerine, kendilerini İslam’a davet etmek için gönderdiği mektuplardır (Durmuş, “İnşâ”, 2000: 22/335). İslam devletinin bürokratik yapı kazanmasından sonra divan kâtiplerinin sayıları artırılarak yapacakları işler de çeşitlenmiştir. İlk inşâ eserleri kâtiplere yazı yazma usullerini ve âdabını öğretmek gayesi ile kaleme alınan eserlerdir.” (Durmuş, “İnşâ”, 2000: 22/335). Eyyübîler ve Fâtımîler zamanından kalma oldukça zengin münşeât mecmuaları zamanımıza kadar gelebilmiştir. Yâkut el-Hamevî, Ebu’l-Kasım İbnü’s-Sayrafî ve Kâdı el-Fâzıl önemli inşâ eserleri kaleme alan kişilerdir. Bunların dışında divan kâtipliği yapmış çok sayıda müellifin kaleme aldığı mektuplar, mecmualar halinde toplanarak kendilerinden sonraki nesillere nakledilmiş ve bunların bir kısmı da yayınlanarak bilimsel yönden incelenmiştir (Durmuş, “İnşâ”, 2000: 22/337).

İnşâ, tarih yazıcılığının yanı sıra İlanlılar döneminde büyük bir gelişme göstermiş, devlet muhasebesine dair yazılan eserlerde de büyük rol oynamıştır. Anadolu Selçukluları devrine ait münşeât mecmualarından ilki *Takârîru’l-Manâsıb* adlı münşeât mecmuasıdır. Bu eser 720/1320 tarihinde kaleme alınmıştır. Eserin önemi, diğerleri gibi birtakım edebî mektuplar ve inşâ örneklerinin yerine tamamen resmî ve orijinal belgeler içermesi ve diğer İslam ülkelerinde yazılan münşeât mecmualarında olmayan bazı önemli menşur ve fermanların bu eserde bulunmasıdır (Turan, 1958: 17).

Selçuklu ve Osmanlı tarihi ile ilgili çok sayıda tarihî ve edebî kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynakların başında fetihnâmeler ve münşeât mecmuaları gelir. Anadolu Selçukluları devrinde yazılan ve tarihî kaynak olarak önemli bilgiler ihtiva eden inşâ metinlerinin içinde bulunduğu münşeât mecmuaları bulunmaktadır (Turan, 1958: 23). Bu devre ait münşeât mecmuaları, o dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi durumu ve devlet müesseselerinin işleyişi ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Örneğin; Kastamonu'da hüküm süren Çobanoğulları Beyliği ile ilgili idarede bulunan tarihî kişiler ve olayları hakkında bilgiler vermesi bakımından münşeâtlar önemlidir (Turan, 1958: 147); (Yücel, 1965: 21/2; 65). Bir diğer örnek de Karamanoğulları Beyliği tarihine ışık tutan ve önemli belgeleri içeren Yahya b. Mehmed el-Kâtib'in yazdığı *Menâhicü'l-İnşâ* mecmuasıdır. Eser, o dönemdeki yazım kurallarına uygun olarak yazılmış olup, içerisinde çeşitli terkipler ve deyimler de bulunmaktadır. Karamanoğulları beyliğinin devlet kurumlarının üst düzey görevlilerine verilen unvanları ve beylik hudutları içinde oluşturulmuş kurumları belirtmekte, dönemin kâtiplerinin eğitim düzeyi hakkında bilgiler vermektedir (Daş, 2004: 217).

Osmanlı Dönemi'ne dair Münşeât mecmuaları, önceki dönemlere göre daha fazladır. Osmanlı Devleti'nin bazı dönemlerinde yazılan ve içinde çok sayıda resmî mektup, vesika sureti, berat gibi inşâ metinleri bulunmaktadır. Bunlar genellikle ait oldukları dönemlerin kültür, medeniyet, sosyal ve ekonomik durum, eğitim ve sanatına dair çeşitli bilgiler içermektedir. Münşeât mecmuaları, Osmanlı Devleti'nin siyasal, sosyal, ekonomik durumu, dönemin müesseseleri ve işleyişleri, resmî ve özel ilişkileri, kültürel ve medenî hayatı hakkında değerli bilgiler içerir. Bu eserler, aynı zamanda birçok şair ve edebiyatçıya dair önemli biyografik bilgiler de barındırır. Münşeât Mecmuaları, kaleme alındıkları dönemin savaş ve barış zamanındaki ekonomik durumları, savaş başlamadan önce yapılan hazırlıkları, savaş kazanıldıktan sonra yapılan kutlamaları, fetih sebeplerini, savaşlarda yaşanan zorlukları, üzüntü ve mutluluk nedenlerini, savaştaki askerlerin durumlarını ele alır (Daş, 2004: 206).

Eldeki bilgilere göre Türkçe olarak kaleme alınan inşâ kitaplarının en eskisi, Ahmed-i Dâî'nin 15. yüzyılın başlarında kaleme aldığı *Teres-sül* adlı küçük risalesidir. Eserde; mektup yazma kuralları, muhataplara sahip oldukları makam ve mevkilerine göre nasıl hitap edileceği ve hangi lakaplar yazılacağı anlatılmaktadır (Haksever, "Ahmed Dâî'nin Teres-sülü", 2011: 231). Bundan başka ilk dönem Türk inşâ kitapları arasında II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemindeki resmî yazışmaları içeren Yahya b. Mehmed el-Kâtib'in (ö. 884/1479) *Menâhicü'l-İnşâ*'sı, Hüsâmzâde Mustafa Efendinin (ö. 893/1488) yazdığı Mecmûa-yı İnşâ, II. Bâyezid'den IV. Murad dönemine kadar 170 belgeyi içeren Sarı Ab-

dullah Efendi (ö. 1071/1660) tarafından kaleme alınan *Düsturu'l-İnşâ* ve Mehmed b. Edhem tarafından kaleme alınan *Gülşen-i İnşâ* zikredilebilir (Uzun, “İnşâ”, 2000: 22/339).

1.2. Münşeâtların Yazılma Sebepleri

Münşeâtların bir kısmı çeşitli nedenlerle kaleme alınmıştır. Bazıları, kişiler arasındaki içten duyguların iletilmesini sağlamıştır. Münşeâtların bir kısmı düğün, bir göreve atanma, bir başarının kazanılması gibi çeşitli nedenlerle yazılmıştır. Yüksek makamlara ve yaşlılara yazılan mektuplarda ne ifade edildiğinden öte, nasıl söylendiği konusunda yoğunlaştığı için ağdalı bir dil kullanılmıştır. Bazı münşeâtlarda dinî yazılar, kısa menkıbeler ve hitabet örneklerine de rastlanır. Mesela Hacı Nuri'nin derlediği *Münşeât-ı Azîziye*'de (Nuri, 1870: 5). Hz. Peygamber'in ve ilk dört halifenin mektupları ile başlar. Koca Ragıb Paşa *Münşeât-ı Ragıb*'da (Aydıner, 2016: 25) İslâm tarihinden örnekler, Mekke ve Taif'in fethi ile ilgili kısa bilgiler verir ve Fethiye ve Belgrad'ın fethinden bahseder. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menşeu'l-İnşâ*'sında (Mustafa Âlî, 2007); çalıştığı devlet memuriyetinde bulunduğu kadrosundan memnuniyetsizliğini dile getirirken, beklediği yerden başka bir yere çıkan atamasından şikâyetle bulunmaktadır (Haksever, “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler”, 2009: 28).

Genel olarak yazışanların, birbirlerine gönderdikleri mektuplarda ifade hünerleri ile kendilerini ispat etme, ağır bir dil kullanarak karşısındakinden daha üstün olduğunu gösterme çabası içerisine girdikleri görülmür. Münşeât mecmualarında bulunan mektupların kaleme alınış nedenleri mektubun çeşidini belirlediği gibi, içeriğini de gösterir. Mesela, Hoca Sadeddin'in, Paşazâde Hüseyin Efendi hakkında Mısır Beylerbeyi Veysi Paşa'ya gönderdiği Şefaathâmeye, Niksârîzâde hakkında kaleme aldığı diğer bir Şefaathâme içeriğinde, Hoca Sadeddin Efendi'nin bu kişilere olan güveninden dolayı onlara verilecek göreve layık olduklarını ifade etmiş, uygun bir makama tayin edilmeleri için aracı olmuştur. Bu durum ise o kişilerle Hoca Sadeddin Efendi arasındaki samimiyetin derecesini göstermektedir. Bu yakın alâka dikkate alındığı zaman, bu eserlerde yer alan bilgiler Niksârîzâde'nin faaliyetlerini ortaya çıkarmak için yeri geldiğinde açıklayıcı birer ipucu olabilecektir (Daş, 2004: 210).

1.3. Münşeâtlarda Kullanılan Dil ve Üslup

Münşeâtların dil ve anlatım özellikleri şiirlerdeki gibi zaman ve duruma göre farklılık göstermez. Kültür, ilim, makam ve sosyal yönden hiyerarşik olarak daha üst bir makamda yer alan kişiye yazılan inşâda kullanılan dil ve üslubun daha ağdalı olmasına dikkat edilirdi. Münşeâtlar, herhangi bir konuyu açık ve samimi bir şekilde muhatabına iletmekten ziyade, bazı münşeâtlar kaleme alan kişinin, edebî üsluptaki yeteneğini ispatlamak ve bunu ona kabul ettirmek amacıyla kaleme alınmışlardır.” (Tansel, 1965: 405).

Toplumda zamanla meydana gelen değişiklikler münşeâtlarda da görülmektedir. Gün geçtikçe az kullanılan kelimeler de bu değişimden nasibini alarak yerlerini yeni kelimelere bırakmıştır. Münşeâtlardaki dili ve üslubu belirleyen etken, her zaman toplum hayatının makam ve mevki yani hiyerarşi esasına dayanan toplumsal konum olmamıştır. Müslüman bir kişi için kaleme alınan inşâda kullanılan dil ve üslup ile müslüman olmayan bir kişi için kaleme alınan inşâda kullanılan dil ve üslup aynı olmamıştır. Müslüman olmayanlar içinde de sosyal ve kültürel farklılıklar vardır. Bunlar kendi aralarındaki yazışmalarda da sosyal ve kültürel farklılıklara dikkat etmişlerdir (İnce, 2009: 613).

Münşeâtlarda genel olarak kullanılan dil; Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelimenin ve bazı dil bilgisi kurallarının yer aldığı, uzun tamlamalarla, süslü ve ağıdalı ifadelerle dolu Türkçedir. İnşâ mektuplarında yazılan ayet ve hadisler de münşeâtların dil yapısını oluşturur. Süslü bir dil kullanan münşiler, basit ifadelerle itibar etmemiş, muhataplarına ne kadar değer verdiklerini şaşaalı ifadeleriyle göstermeye çalışmışlardır (Haksever, 1995: 49-50).

Feridun Ahmed Bey gibi bazı münşiler; ayet ve hadislerden faydalanaarak yazdıklarının anlamını kuvvetlendirmeye, onu dinî bir temele dayandırmaya çalışmışlardır. Bazı münşiler, ayet ve hadisi az kullanmış, bazıları ayet ve hadisi hiç kullanmamış, bazıları ise belli ölçüde kullanmıştır.

1.4.Münşeâtların Şekli

Münşeât mecmualarında bir yerin, bölgenin veya bir ülkenin fethi ile ilgili yazılan mektuplara fetihnâme denir. *Fetihnâmeler*'de Allah'a şükredilen tahmîd, Hz. Peygamber'e (s) salat edilen tasliye, işlerin düzene konulması ve zulmün yok edilmesinin gerekliliği, düşmanın nasıl mağlup edildiği, padişahın yüceliği, asker sayısının fazla gösterilmesi, düşmanın vasıfları, kazanılan zafer, düşmanın yenilgisi, ülkenin nasıl fethedildiği, fetihnamenin gönderildiği kişi, padişahın Allah'a duası gibi bölümler bulur münşeât mecmuaları şekil olarak incelendiği zaman, her mecmuanın baş tarafında "ser-levha" denilen başlık bulunur. Belgenin kime ait olduğunu, kime gönderildiğini, kaç defa yazılmışsa bu yazılanların kaçınıcı ve hangisinin cevabı olduğunu ayrıntılarıyla görmek mümkündür (Konuk, 2001: 27-40).

Münşeât mecmualarının bir kısmı, kısa bir duadan oluşan dua cümlesi ile başlar. Dua bölümünden sonra kaleme alınma sebebi yer alır. Kaleme alınış sebebinden sonra değişik konularla ilgili kısa yazışma metinleri bu metinlere uygun başlıklar altında verilir. Münşeât mecmualarında yer alan inşâ metinleri çeşitlerine göre kendi şartlarını içerisinde barındırır. Bazı metinlerin altında; münşinin adı, kaleme alınışı, yeri ve tarihi yazılır (Daş, 2004: 211-212).

Osmanlının kültür, medeniyet ve siyaset kaynaklarından sayılan münşeât mecmuaları (Köprülü, 2016: 37), içerdikleri farklı konularla kaleme alındıkları dönemin adetlerini -tebrikleşme, bayramlaşma, taziye, doğum, barış antlaşmaları, fetihnâme, nasihatnâme, ferman- Osmanlı sultanlarıyla ilgili belge örneklerini içerirler.

İnşâ metinleri; belli makamlara hitaben yazıldıkları istek, şikâyet türünden dilekçeleri, devrin kitâbet ve münşilik eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaları, yazıda kullanılan malzemeleri, eserin yazılma sebebinin öğrenme yönünden orijinal kaynak olarak değerlendirilir (Daş, 2004: 212).

Münşeât mecmuaları, günümüzde tarih kadar edebiyat alanında da önemlidir. Münşeâtları altı grupta toplamak mümkündür. Bunlar:

“1- Resmî yazışmalardan meydana gelen münşeâtlardır, Feridun Ahmed Bey’in *Münşeât*’ı, Yahya b. Mehmed Kâtib’in *Menâhicü’l-İnşâ*’sı, Tâcizâde Sa’dî’nin *Münşeât*’ı gibi.

2- Resmî yazışma tekniklerinin öğretildiği, içinde bunlarla ilgili örneklerin verildiği ve Selçuklular Dönemi’nde Anadolu’da kaleme alınan ve resmî dili Farsça olan münşeâtlardır. Ahmed-i Dâî’nin *Teressül*’ü bu gruptan olup dili farsça değildir.

3- Genellikle şair ve edebiyatçıların kaleme aldıkları sanatlı ve özel örnekleri bulunan münşeâtlardır. Lâmî Çelebi’nin *Münşeât-ı Mekâtib*’i, Ali Şir Nevâî, Nâbî, Nef’î’nin Münşeâtları bu gruptandır.

4- Bir kısım edebiyatçının kendi yazdıklarına da yer vererek derledikleri eski ve yeni mektupların ve yazışmaların toplandığı münşeâtlardır. Veysî, Nergisî, Şerif’in Münşeâtları gibi.

5- Tanzimat’tan sonra okullarda okutulan, inşâ dersi için hazırlanmış ders kitabı niteliğindeki münşeâtlardır. Mehmed Fuad’ın *Rehber-i Kitâbet-i Osmâniyesi* gibi.

6- Çoğunluğu tek kişinin divanı ile bir araya getirilmiş belirli sayıdaki mektuplardan oluşan münşeâtlardır. Âkif Paşa, Mahmud Celâeddin Paşa, Refik ve Tefvik Beylerin İnşâ’ları bu grubu temsil etmektedir (Uzun, “İnşâ”, 2000: 22/339).

Âgâh Sırrı Levend ise *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde münşeâtları dört gruba ayırarak şu şekilde değerlendirir.

1- Resmî yazılardan bir araya getirilerek oluşturulan münşeâtlar: *Menâhicü’l-İnşâ*, *Münşeâtü’s-Selâtîn*, *Düstüru’l-İnşâ*, *Mecmua-nâme-i Humâyûn*, *İnşâ-i Hayret* vb. eserlerdir.

2- Münşeât veya mecmû’a ismi altında ümerâ, hükemâ, havâtîn, sâdât, şuarâ, ulemâ, guzât, meşâyih, vüzerâ için kaleme alınan yazıların başlık

ları, hâtimeleri, bu yazılara uygun düşen ifadeler, beyitler vb. eserler. Nâbi adına kayıtlı olan *Münşeât*, Râşid, Râzî, Fasîh Ahmed Dede münşeâtlarının ikinci bölümü vb. eserlerdir.

3- Sadece bir şairin mektuplarından oluşan münşeâtlar: Şeyhülislam Ebu's-Suûd Efendi, Gelibolulu Âlî Münşeâtları, Lâmî Çelebi'nin Münşeât-ı Mekâtib'i, Ali Şir Nevaî'nin Doğu Türkçesi ile kaleme aldığı münşeâtı vb. eserlerdir.

4- Farklı şairlerin mektuplarından meydana gelen münşeâtlar. Veysî, Ganîzâde, Nâdirî ve diğerlerinin mektuplarından meydana gelen Mecmûatu'l-Münşeât, Keçecizâde, Osmanzâde vb. eserleri bu gruba girer (Levend, 2008: 113-116) ; (İşimtekin, 2014: 50).

Bekir Kütükoğlu, *Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti* adlı eserinde Osmanlı döneminden günümüze kadar gelebilen içinde önemli bir kaynak olan münşeât mecmualarını içerik ve düzen yönünden üç gruba ayırır. “1- Hem şiir hem nesir alanında uzman olan Gelibolulu Âlî, Nadirî, Osmanzâde Ta'ib gibi kişilerin eserlerinden, başkaları tarafından seçilerek düzenlenen münşeâtlar ki edebî yönü ağır basan mektuplardan oluşur. Bu mektup ya da belgelerin, onu düzenleyenin meslekî işi ile ilgili olduğu göze çarpar. Mesela, Sahafîler Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi'ye ait bir mecmuada ilam, hüccet, vakfiye suretlerinin bulunması, onun kadılık hizmetlerinde bulunduğuyla ifade edilebilir. 2- Siyâsî ve idarî mektuplar içeren münşeât mecmuaları, bunlar arasında Feridun Ahmed Bey Münşeâtı, Kânî Münşeâtı, Sarı Abdullah Efendi Münşeâtı gibi meşhur münşeât mecmualarıdır. 3- Bir kısım münşeât mecmualarında resmî vesikaların değişik şekillerinin yanı sıra kâtiplerin bilmesi gereken çeşitli bilgi ve mevzuat hükümleri yer alır. Bu mecmualar, Divan-ı Hümâyûn ve Defterdarlık kâtiplerinin, kadılık kurumlarında kâtip olarak çalışacaklara mektup ve vesika yazma becerisi kazandırmak için hazırlanan yazılardan meydana gelir (Kütükoğlu, 1998: 169).”

1.5. Münşeâtların İçeriği

Münşeâtlar çeşitli amaçlar için yazıldığından içerisinde çeşitli konular bulunur. İçine konulabilecek belge suretlerinin seçiminde yazarların rolü büyüktür. Çünkü *Münşeât Mecmuaları* herhangi bir tarih kitabı gibi değildir. Münşeât mecmuaları, insanlar üzerinde iz bırakan tarihî nitelikteki hadiselerle ait yazışma suretlerini içerir. Münşilerin, yakın dost, akraba ve bazı yüksek rütbeli devlet görevlilerine yazdıkları tebrik, taziye dua, nasihat, tavassut, istek ve şikâyet gibi mektupları, zamanın sosyo-kültürel hayatını ifade etmekte önemli bir kaynak niteliğindedir.

Münşeât mecmualarındaki metinlerde devrin devlet adamlarının yazışmalarını, hangi konuda kimlerle ne gibi sorunlar paylaştıklarını görmek mümkündür. Örneğin, Hoca Sadeddin Efendi'nin münşeâtında bulunan

mektupları, onun Kırım Hanı Gâzi Girây'la olan samimi ilişkisinin yanında, Gâzi Girây'ın edebî yönünü de yansıtmaktadır. Tarihe mal olmuş bu gibi kişilerin mektuplarında; istek, iştihak, hasret ve memnuniyet vb. duygu ve düşüncelerini ifade ederek onların iç dünyalarını ve yazışmanın muhteviyatını meydana getiren konular hakkında önemli bilgiler verir (Daş, 2004: 210). Bazı münşeâtlarda dinî yazılar, kısa menkıbeler ve hitabet örneklerine de rastlanır. Hacı Nuri'nin derlediği *Münşeât-ı Azîziye*'de Hz. Peygamber'in ve ilk dört halifenin mektupları ile başlar. Koca Ragıp Paşa *Münşeât-ı Ragıb*'da İslâm tarihinden örnekler, Mekke ve Taif'in fethi ile ilgili kısa bilgiler verir ve Fethiye ve Belgrad'ın fethinden bahseder. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menşeu'l-İnşâ*'sında (Mustafa Âlî: 2007), çalıştığı devlet memuriyetinde bulunduğu kadrosundan memnuniyetsizliğini dile getirirken, beklediği yerden başka bir yere çıkan atamasından şikâyetle bulunmaktadır (Haksever, "Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler", 2009: 28).

Münşeât Mecmuaları; tebrik, tavsiye, tavassut konularının yanında teselli, nasihat, teşekkür, şikâyet gibi değişik konuları da içerir. Kültür tarihi açısından bu mektupları kaleme alanların her birinin duygularını, müşahede ettikleri olaylar hakkındaki gözlem ve tespitlerini yansıtan önemli eserlerdir (Haksever, "Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler", 2009: 27).

1.6. Münşeâtların Tarihçiliğimizdeki Yeri

Münşeât mecmualarında siyasal tarihimizi ilgilendiren birçok bilgi bulunmaktadır. O dönemin kurumları arasında yazışmalardaki genellikle idareyi ilgilendiren konulardan bahsedilir. Bu yazılarda ast-üst ilişkileri, memurların yönetimde bulunanlardan istekleri, devletin taşradaki durumu, merkezden taşraya giden emirler, atamalar, görevden almalar, siyasal kararlar gibi çeşitli konuları münşeâtlarda görebiliriz. Bu tür münşeâtlar yurt içi ve yurt dışı siyasî yazışma örnekleri ile doludur (Haksever, "Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler", 2009: 27).

Münşeâtlardaki idarî ve siyasî içerikli mektuplar, bazen tarihsiz ve isimsiz olarak yer alır. Mektupların kaleme alındıkları tarih ile mektupları kaleme alanların ve muhataplarının hangi tarihte, kimin kime mektup yazdığı tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle bu tür yazılarda yer alan bilgileri başka vesikalarla doğrulattıktan sonra kullanmak yerinde olur.

Münşeâtlar; insanlar arasındaki ilişkileri, devlet ve millet arasındaki ilişkileri, edebî eserlerde yansıtılmayan ekonomik hayatın işleyişine dair bilgileri, resmî ve toplumsal hayatın hiyerarşik işleyişini, makam ve rütbeli kişilerin birbirlerine olan hitap şeklini içeren kültürel zenginliklerdendir. Münşeât mecmualarında, kaleme alındıkları dönemlerin durumu, savaş ve barıştaki durumu ve ekonomisiyle ilgili bilgiler de mevcuttur. Ayrıca savaşa girmeden önce yapılan hazırlıklar ve savaştan sonraki zaferin kutlamaları, bu törenlerde sergilenenler, fethin sonuçları, savaşta yaşanan

sıkıntı, üzüntü ve sevinçler, savaşa katılan askerlerin ve alınan esirlerin durumu hakkında bilgiler vermektedir. Devlet yöneticilerinin veya sultanların birbirlerine yazdıkları mektuplarda, aralarındaki sorunlar, askerî durum, dönemin eğitim ve güvenlikle ilgili konuları içerdiğinden münşeât mecmuaları tarih için önemli bir kaynaktır (Daş, 2004: 206).

Anadolu Selçukluları döneminde kaleme alınan ve önemli bilgiler ihtiva eden münşeât mecmualarında, yazıldığı döneme ait sosyal, ekonomik, siyasî durum ve ile devlet kurumlarının hiyerarşisi hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır (Daş, 2004: 208).

Osmanlı tarihinin bazı dönemlerinde kaleme alınan ve içerisinde mektup, vesika, berat ve resmî mektuplar da inşa metinleri olarak değerlendirilmektedir. İlki Amasya'da II. Bâyezid'in şehzâdeliği döneminde Cafer Çelebi'nin babası Tâci Bey'e kaleme aldırıldığı *Hüküm* adlı mecmuadır (Çelebi, 1956: 94-95). Feridun Ahmed Bey'in "*Münşeâtü's-Selâtin*"i Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı döneminde kaleme alınan önemli bir eserdir. Aynı konuda Mahmud Celâleddin Paşa tarafından yazılan *Münşeât-ı Mahmud Celâleddin* ön plana çıkmaktadır (Mahmud Celâleddin, 1312: 104-105). Osmanlı döneminde kaleme alınan Münşeât mecmualarının önceki dönemlere oranla sayıları fazladır. Bu mecmualarda daha çok dönemin kültür, medeniyet, sosyal durum, eğitim-öğretim, sanat, diplomasi ve ekonomik durum ile pek çok şair ve ediple ilgili biyografik bilgilere rastlamak mümkündür. Münşeât Mecmuaları, her ne kadar edebî eserler olarak değerlendirilmekte ise de sadece dil ve edebiyat alanındaki konuları ele almamaktadır. Münşeât mecmualarından elde edilen bilgiler, tarih ilminin tetkik, tahkik, tahlil ve tarama gibi ölçüleri ile değerlendirildikten sonra itibar edilmelidir (Daş, 2004: 218). Münşeât Mecmualarının bir kısmını incelenmesi ve değerlendirilmesi için kütüphanelerde ilim adamlarını beklemektedir. Kütüphanelerde bulunan mensur münşeâtları zikretmekte fayda mülâhaza edilmektedir.

1.7. Mensur Münşeâtlar

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan birçok münşeât mecmuası günümüze kadar varlığını korumuştur. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür.

1- Abdülhamid el-Kâtib; *Risâle ile'l-Küttâb*. Emevî halifesi II. Mervan döneminde kaleme alınan Arapça eser, devletin çeşitli makam ve kurumlar arsındaki yazışmaların kuralları hakkında bilgiler içerir.

2- Yahya b. Mehmed el-Kâtib; *Menâhicü'l-İnşâ*. Eser, Karamanoğulları Beyliği hakkında önemli bilgiler içerir. Yazım kuralları, terkipler ve deyimlere değinir. Ayrıca II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemindeki resmî yazılara da yer verir. Bir nüshası Koyunoğlu Kütüphanesi'nde (no. 13998) bulunmaktadır.

3- Mahmud Celâleddin Paşa; *Münşeât-ı Mahmud Celâleddin Paşa*. Eser, yazarın bazı şiirleri ve mektuplarından meydana gelmiştir. Şiirde lakabı “Celâl”di. Kendisi musikide de üstattır. Kalemî ve ifadesi güçlü, değerli bir vezirdir (Uzunçarşılı, 1954: 2845). Eser; İstanbul, Matbaa-i Osmanîye de 1312 yılında basılmıştır.

4- Ahmed-i Dâî; *Teressül*. Eserde mektup yazma usûl ve kaideleri, muhatapların makamlarına göre nasıl hitap edileceği ve lakaplar anlatılır. Bilinen tek nüshası Manisa Muradiye Kütüphanesi’nde (no. 1856/3) kayıtlıdır.

5- Sarı Abdullah Efendi; *Düstûru’l-İnşâ*. II. Bâyezid döneminden IV. Murad dönemi dâhil 170 vesikayı içerir. Eserin bir kısmını reisülküttaplık döneminde kendisi, bir kısmını da Cevrî’ye yazdırmıştır (Azamat, “Sarı Abdullah Efendi”, 2009: 36/146) ; (Akün, “Sarı Abdullah Efendi”, 1967: 10/215). Eser, bizzat Sarı Abdullah Efendi’nin kaleme aldığı Bağdat Fetih-nâmesi ve Bağdat’ın Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri Osmanlıların elinde olduğu hatırlatılarak başlamaktadır. Safavîlerin ele geçirdiği Bağdat’ın IV. Murad tarafından fethedildiğine de işaret edilmektedir (Bayram, 2020: 6). Süleymaniye Kütüphanesi’nde, (Esad Efendi, no. 3333) bir nüshası bulunmaktadır.

6- Nergisi; *Münşeât-ı Nergisi (Esâlibü’l-mekâtib)*. Nergisi’nin farklı zamanlarda arkadaşları ve devlet adamlarına yazdığı mektuplarını içeren eseri, tarihi sıralamaya göre tertip edilmiştir. Müellifin yazdığı nüshada otuz yedi adet mektup bulunmasına rağmen başka nüshalarda bu sayı elliyi aşmaktadır. İçerisinde bulunan mektuplar ağır bir dille kaleme alınmış, döneminin sosyal ve siyasal yapısına dair ipuçları içermektedir (Haksever, 1995: 215). Eser, Süleymaniye Kütüphanesi’nde (no. 3749) kayıtlıdır.

7- Lâmi Çelebi; *Münşeât-ı Mekâtib*. Eserin ismi *Kitâb-ı Nüsâbü’l-Belâğ’a*’dır. Eser, şairin mektupları, özel hayatı, karakteri ve tanıştığı kişilerle olan ilişkilerini içermektedir (Kut, “Lâmi Çelebi”, 2003: 27/97). Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde, (Esad Efendi, no. 3890, 3316, 3317) kayıtlıdır.

8- Mehmed Mahmud Paşa; *Bedâyi-i Âsâr*. Çeşitli münşeât mecmualarındaki mektup örnekleri yer almaktadır (Tekindağ, “Mahmud Paşa”, 2003: 27/378). Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde, (no. 3100) bulunmaktadır.

9- Mesihî, *Gül-i Sad-Berg*. Mesihî tarafından kaleme alınan eser, ölüm, doğum, düğün; tavsiye, tebrik, teşekkür ve şikâyet gibi konularla ilgili yüze yakın mektup örneklerinden oluşmaktadır. Eserin içinde; “irsalnâme, talebnâme, şefkatnâme, şevknâme, iyâdetnâme, taziyenâme, i’lâmnâme, tehniyetnâme, şükürnâme, şikâyetnâme, davetnâme ve cevabnâme” gibi çeşitli konularla ilgili on iki mektup çeşidi bulunmaktadır.

Eserin nüshaları, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, no. 3351/2); Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (Aziz Mahmud Hüdâyî, no. 1291); Gazi Hüsrev Begova Biblioteka, (no. 4885) ve Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde (no. 2237/1) bulunmaktadır (Derdioyok, "Gül-i Sad-Berk", 1996: 14/225).

10- Hoca Sadeddin Efendi; *Mekâtib-i Sultanî*. Eseri Hoca Sadeddin Efendi çok kısa sürede hazırlayıp sultan III. Murad'a sunmuştur. Eser, Gazi Giray'ın Hoca Sadeddin Efendi'ye gönderdiği mektuplarla diğer bazı mektuplardan oluşmaktadır (Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", 1998: 18/198). Eser, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (no. 4292) kayıtlıdır.

11- Feridun Ahmed Bey; *Münşeât-ı Selâtin*. Eser, Sultan II. Selim döneminde kaleme alınmıştır. Eserde yüzlerce yazışma örneği bulunmaktadır ve 1575 yılında sultan III: Murad'a sunulmuştur. Yine eserde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan III. Murad'a kadar çok sayıda padişahın, şehzâdelerin ve devlet adamlarının yazdıkları çeşitli resmî mektuplaşma örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca eserde padişahların ve devlet adamlarının lakapları, Hz. Peygamber, dört halife ve bazı İslam büyüklerinin mektupları bulunmaktadır. Eserdeki mektupların bir kısmı Farsça ve Arapçadır. Eserin birçok kütüphanelerde nüshaları bulunmaktadır (Haksever, 1995: 86). Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Reisülküttap no. 892; Hacı Mahmud no. 4889, Fatih no. 4070, 4226, 5424/7) ve Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (no. 4313, 4317, 3794) kayıtlıdır.

12- Okçuzâde Mehmed Şâhî; *Münşeât-ı Okçuzâde*. Eser on ikisi resmî, gerisi gayri resmî takriben seksen mektuptan oluşmaktadır. Resmî mektuplar I. Mustafa ve IV. Murad'ın tahta çıkışları ile ilgili olup, İran Şahı Abbas'a gönderilen mektuplardan meydana gelmiştir. Eserde Okçuzâde'nin biyografisinin yanında yazarın dönemindeki bazı uygulamalar ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Kitabın müellif nüshası kabul edilen nüsha, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, no. 3105) kayıtlıdır (Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 2007: 33/336).

13- Nâbî; *Münşeât*. Nâbî'nin münşeâtı yaklaşık iki yüz mektuptan oluşmakta, bazıları çok kısa, bazıları ise uzun mektuplardır. Nâbî'nin *Münşeât*'ındaki mektupların büyük çoğunluğu devlet adamları için kaleme alınmıştı, bu da onun sosyal yönünün çok kuvvetli olduğunu gösterir. Bu konuda doktora çalışması yapmış olan Adnan Oktay; nüshaların Nâbî tarafından kopyalandığının kanıtının olmadığını, nüshalardaki mektupların birbirinden farklı olmasının, *Münşeât*'ın Nâbî tarafından toparlanmadığını ifade etmektedir. Ancak, *Münşeât*'ın baş tarafının farklı üsluplar içermesi, Nâbî'nin bazı metinleri kısmen de olsa bir araya getirdiğini söyler. Münşeâtın yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde toplam yüz elli beş nüshasının bulunduğunu kaydeder (Oktay, 2014: 37). Eser Topkapı Sarayı Müzesi'nde (Revan, no. 1053, 97a) kayıtlıdır.

14- Kânî; *Münşeât. Letâif ve Hezliyyât* isimleri ile bilinen eser 120 mektuptan meydana gelir. Eser, döneminin söz zenginliğini ve üslup özelliklerinin yanı sıra zarif nükteler ve hicivlerden örnekler içermektedir. Daha sonraki dönemlerde inşa kitaplarına da giren bu örnekler 18. yüzyıla ait diğer kaynaklarda rastlanmayan ayrıntılar içerir. Kânî'nin *Münşeâtı*, dönemin örfleri, anlayış tarzları ve sosyal hayatından izler taşır (Kayaalp, "Kânî", 2001: 24/307). Eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, no. 3315, 3339) kayıtlıdır.

15- Râgıb; *Münşeât-ı Râgıb*. Eser, Koca Ragıp Paşa'nın resmî vazifelerde bulunduğu esnada kaleme aldığı, takrir, tezkire ve telhis suretleriyle, Mekke, Tâif ve Belgrad fetihnamelerinden oluşmaktadır. Eserde edebî özelliklerin yanında, münşeâtın resmî ve tarihî yönü daha ağır basmaktadır (Haksever, 1995: 237). Eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Lala İsmail, no. 598, 26b) bulunmaktadır.

16- Osmanzâde Tâib; *Münşeât (Mektûbât ve Muharrerât-ı Nâdire, Tuhfe)*. Eserde, arıza (küçükten büyüğe yazılan), takrir, teşekkürnâme, nevâzişnâme, niyaznâme ve tesliyetnâmelerin de bulunduğu elliye yakın mektup bulunmaktadır. Mektupların çoğunun muhatabı bulunmamaktadır. Mektupların bir kısmının çeşitli vali, devlet büyükleri ve dostlarına gönderildiği düşünülmektedir. Müellifin kaleme aldığı mektuplarında, şaşı ve süslü bir dil kullanmış, dönemin önemli şahsiyetlerinin ruh hallerini görmek mümkündür. Eserin iki nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY. no. 3904 ve 9812) kayıtlıdır (Özcan, "Osmanzâde Ahmed Tâib", 2007: 34/4).

17- Tâcizâde Sadî Çelebi; *Münşeât*. Bazı beldelelerin fetihnameleriyle II. Bâyezid'in Amasya valiliği esnasında Uzun Hasan ile yaptığı mektup metinleri ve Altınordu Hükümdarına yazdığı mektupları içermektedir (Haksever, "Münşeâtlarda Yer Alan Tarihi Bilgiler", 2009: 28). Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde (Veliüddin Efendi, no. 3258) kayıtlıdır.

18- Çelebizâde Âsım Efendi; *Münşeât*. Pürüzsüz ve samimi bir ifadeye sahiptir. Eserinde histen çok, fikrin hâkim olduğu tarzı tercih etmiştir. Bayezid Kütüphanesi'nde (no. 5644) kayıtlıdır.

19- Şeyh Mahmûd b. Edhem; *Gülşen-i İnşâ*. Sultan II. Bâyezid adına kaleme alınmış içinde çeşitli inşâ örnekleri bulunan derleme bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kadıızâde Mehmed, no. 421) kayıtlıdır.

20- Kınalızâde Ali Efendi, *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, no. 3300. 3314) bulunmaktadır.

21- Gelibolulu Âlî; *Menşeu'l-İnşâ*. Eserde bir mektubunda, çalıştığı devlet memuriyetinde bulunduğu kadrosundan memnuniyetsizliğini dile getirirken, beklediği yerden başka bir yere çıkan atamasından şikâyetle

bulunmaktadır (Haksever, “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler”, 2009: 28). Gelibolulu Âli *Menşeu’l-İnşâ* adlı eserinde, özellikle Molla Câmî’nin eserlerini örnek almış, döneminde az bulunan, tarih ve hikmet bilen, düzgün söz söyleyen bilgili ve fazilet sahibi münşileri de övmüştür. Eser, Bayezid Kütüphanesi’nde (Veliyüddin Efendi, no. 1916) kayıtlıdır.

Münşeât geleneğinin başlangıcından itibaren sayısız münşeât kaleme alınmıştır. Zamanımıza kadar gelebilen münşeâtlar çeşitli kütüphanelerde kayıt altına alınmıştır. Bu konuda çeşitli araştırmalar ve tezler hazırlanmıştır. Münşeâtlarla ilgili yapılan doktora tezleri ile ilgili İsmail Güleç’in makalesi incelenmeye değerdir (Güleç, 2019: 307-330). Yukarıda verilen münşeâtların büyük bir kısmı yayınlandı bir kısmı da tez olarak çalışıldı.

2. Feridun Ahmed Bey Münşeâtı

Feridun Ahmed Bey, doğum tarihi ve yeri bilinmemekle beraber dönemin başdeftardarı Çivizâde Abdullah Çelebi’nin himayesinde büyüdü. Sokullu Mehmed Paşa’nın sadrazamlığı döneminde Divân-ı Hümâyûn kâtipliğine getirildi ve paşanın sır kâtibi oldu. Katıldığı Sigetvar Seferi’nde gösterdiği üstün başarılarından dolayı kanunî Sultan Süleyman tarafından Dergâh-ı Âli Mütferrikalığı ve Zeâmet verilerek ödüllendirildi. 1570’te Reisülküttab ve 1573’te Nişancı oldu. 1576 yılında bu görevden alınarak Semendire Sancağına gönderildi, daha sonra Kösdendil Sancak beyliğine getirildi. Sokullu Mehmed Paşa’nın vefatından sonra tekrar Nişancılık vazifesine getirildi. Bu görevi icra ederken 1583 yılında vefat etti, mezarı Eyüp’te bulunmaktadır (Özcan, “Feridun Bey”, 1995: 12/396-397); (İşimtekin, 2014: 51).

Feridun Ahmed Bey, şâir, münşî ve hattattır. O, *Münşeâtü’s-Selâtin* adlı eserinin yanında dinî ve ahlâkî bir eser olan *Miftâhu’l-cennet* ve katıldığı Sigetvar Seferi’ni anlattığı *Nüzhet-i esrâru’l-ahbâr der sefer-i Sigetvar* (Arslantürk, Börekçi, 2012) gibi eserlerin de müellifidir. Ayrıca onun bir de divanı bulunmaktadır. Feridun Ahmed Bey, uzun süre Osmanlı bürokrasisinde görev yaptı. O, bu görevi esnasında üç yüz yıllık mektupların bir araya getirilmesiyle *Münşeâtü’s-Selâtin* adlı eserini topladı. *Münşeâtü’s-Selâtin* onun en önemli eseri olup, münşeât türü alanındaki bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser, *Mecmûa-i Münşeâtü’s-Selâtin* ve *Feridun Bey Münşeâtı* ismiyle İstanbul’da 1264-1265, 1274-1275 yıllarında iki defa basıldı. Müellif, bu eseri gençliğinden beri topladığı Arapça, Farsça ve Türkçe resmî mektuplardan Osmanlı padişahlarına ait olanları, her padişah dönemine göre derlemiştir. Münşeât’ın giriş kısmında Osmanlı Devleti’nde kullanılan vüzerâ, ümerâ, ulemâ, vb. lakap örneklerini bulunmaktadır. Müellif yine giriş bölümünde *Miftâhu’l-cennet* adlı ahlâkî risalesi de bulunmaktadır (Özcan, “Münşeât-ı Selâtin”, 2006: 32/20).

Münşeâtü's-Selâtin, iki cilt olup, birinci cilt 625, ikinci cilt ise 600 sayfadan oluşmuş ve ikinci basımı İstanbul'da 1275/1858 yılında basılmıştır. Birinci ciltte 13 sayfalık fihrist, sonrası on iki sayfada Osmanlı sultanlarının, Kırım Hanlarının, Sultan çocuklarının, Acem Şahlarının, Divan-ı Hümâyûn azalarının lakapları yer almaktadır. Daha sonra yaklaşık on sayfa *Münşeâtü's-Selâtin*'i düzenlemesinin sebeplerini yazmıştır. İkinci ciltte 17 sayfadan meydana gelen fihrist bulunmaktadır (İşimtekin, 2014: 51).

Birinci ciltte, *Risâle-i Miftâh-ı-cennet der ahlâk* adlı bölümde müminlerin, salih kişilerin vasıfları, dürüst kişilerin özellikleri, ahde vefa ve sır saklamanın önemi, şirk ve nifak erbabı, haset ve bozguncular, ikiyüzlü ve gıybet edenler, yalan söyleyenler ve riyakârlar hakkında izahatlarda bulunmaktadır (Ahmed Bey, 1274: 1/1-24).

Münşeâtü's-Selâtin, Asr-ı Saadet'ten Râşid Halifeler'e kadar Hz. Peygamber'in gönderdiği mektuplardan bir kısmını eserine almıştır (Ahmed Bey, 1274: 1/24-35). Bundan sonra da dört halifenin bazı mektuplar ve cevaplarına vermiştir (Ahmed Bey, 1274: 1/35-48). Râşid Halifeler'in mektupları ve cevapları Arapça olarak kaleme alınmıştır. Feridun Ahmed Bey daha sonra Osmanlı padişahlarına geçmiş ve eserin birinci cildinde; Osman Gazi (48-65), Orhan Gazi (66-87), I. Murad (87-113), Yıldırım Bâyezid (113-143), Çelebi Sultan Mehmed (145-166), II. Murad (166-200), Fatih Sultan Mehmed (221-290), II. Bâyezid (290-368), Yavuz Sultan Selim (368-500) ve Kanunî Sultan Süleyman (500-635) mektuplarına yer verilmiştir (Ahmed Bey, 1274: 1/48-635). İkinci cildi 1275 yılında tamamlanan eser 87. sahifeye kadar Kanunî Sultan Süleyman'ın mektupları ve cevaplarını içerir (Ahmed Bey, 1274: 2/3-87). Devamında II. Selim dönemi yazışmaları (Ahmed Bey, 1274: 2/87-100) daha sonraki bölümlerde ise III. Murad döneminde kaleme alınmış, Mısır arazi tasarrufuna ait uzunca bir yazı eklenmiştir. Yavuz Sultan Selim dönemi içinde Haydar Çelebi tarafından tutulan İran ve Mısır seferlerinin ruznâmeleri, kanunî Sultan Süleyman devri belgeleri, çeşitli mektup ve fetihnâme örnekleri ve bunların cevapları yer almaktadır (Ahmed Bey, 1274: 2/100-600). Birinci ciltte 474, ikinci ciltte ise 417 toplamda 891 adet mektup yer almaktadır. Bu mektuplardan, birinci ciltte 251, ikinci ciltte 24, toplamda 275 adet Farsça mektup bulunmaktadır.

Münşeâtü's-Selâtin'de bulunan Farsça mektuplar yalnız İran'dan gelen mektuplar ve bu mektuplara verilen cevaplardan oluşmaktadır. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Hind padişahlarına gönderilen mektuplar, o dönemde Osmanlıların idaresi altında bulunan ve Fars dilinin hüküm sürdüğü emirler ve yöneticiler için yazılan mektuplar, fetihnâmeler ve fermanlar Farsça olarak kaleme alınmıştır (İşimtekin, 2014: 52).

Mekke ve Mısır idarecileri için kaleme alınan mektuplar Osmanlı yönetimine girmeden önce Arapça yazılmış; ancak Yavuz Sultan Selim devrinden sonra Türkçe olarak kaleme alınmıştır. İngiliz işgaline kadar Hindistan'dan gelen mektuplar da Farsça olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı padişahları kendi idaresi altında bulunan yönetici, şahıs ve divan üyelerine gönderdikleri mektupları genellikle Türkçe olarak kaleme almışlardır (Enuşeh, 1383: 6/824-825). *Münşeâtü's-Selâtin*'in ikinci cildinde 249-350. arası sayfalarda İran şahı Şah Abbas tarafından gelen ve cevap olarak giden 30 kadar mektup Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Bunun yanında bazı Farsça mektupların hemen yanında Türkçe tercümeleri de bulunmaktadır (İşimtekin, 2014: 52).

Farsça kaleme alınan mektuplarda Arapça tamlamalar ve ayetler yer almaktadır. Türkçe yazılan mektupların büyük bir kısmında da Farsça beyitler, mesnevi ve rubaî tarzında şiirler bulunmaktadır. Devlet yöneticilerinin kendi aralarındaki Farsça mektuplarda, anlaşılması zor, ağır ve ağdalı bir dil kullanılmış; çeşitli edebî sanat, ayet, hadis, atasözleri, Arapça ve Farsça şiirler eklenmiştir. Genellikle mektupların baş tarafında gönderenin ve alanın unvan ve lakapları secîli bir şekilde ifade edilmiştir (İşimtekin, 2014: 53).

Münşeâtü's-Selâtin'de bulunan bazı mektupların gerçek olmadığı yani başlıkta belirtilen kimselere, belirtilen tarihte gönderilmediği, araştırmacılar tarafından iddia edilmiştir. Bazı araştırmacılar da Feridun Ahmed Bey'in çeşitli defterhanelerden derlediği mektupları, aslı diliyle yazmayıp, kendi döneminin diliyle tekrar yazdığını iddia etmektedir. Çünkü Feridun Ahmed Bey'in belgeleri topladığı dönemde Türkçenin hor görüldüğü, Arapça ve Farsça yazışmaların geçerli olduğu bir dönemdir. Mükremin Halil Yinanç o döneme ait yazışmaların on ikinci yüzyılda Harzemşah Sultanı Alaaddin Tekiş döneminde divan kâtipliği yapan Muhammed b. Müeyyed Bağdâdî'nin 1315 yılında Tahran'da kaleme alınan *et-Teveşsül ile't-Teressül* adlı Münşeât mecmuasındaki mektupların başlıklarının, kişi ve yer isimlerinin değiştirilerek on altıncı yüzyıl üslup ve ifadesiyle kaleme alındığına dair güçlü deliller ileri sürmüştür (Özcan, "Münşeâtü's-Selâtin", 2006: 32/21). Mükremin Halil Yinanç: "Münşeât'ın 48. sayfadan başlayarak 55. sayfasına kadar devam eden, 683 de Konya'da yazıldığı bildirilen Farsça menşûrun Anadolu Selçuklu Sultanı Sultan Alâeddin tarafından Osman Gazi'ye Söğüt'ün temlik için gönderildiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki 683 yılında Sultan II. Mesud oğlu II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'da hükümlan olduğu, I. Alaeddin Keykubad'ın 683, II. Alaeddin Keykubad'ın 655 yılında vefat ettiği ve III. Alaeddin Keykubad'ın 696 yılından önce hükümdar olduğu göz önünde bulundurulunca bu menşurun ya başlığı ya da tarihinde bir değişiklik yapılmıştır." der ve makalesinde iddialarını devam ettirir (Yinanç, 1336: 161) ; (Erzi, 1950: 614, 632, 647).

Münşeâtü's-Selâtin'in II. cildinin son sayfasında kitabın tamamlanması ve basımı ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: “Münşeâtü's-Selâtin nâm işbu Ferîdûn Beg mecmû'asının hâvî olduğu suver-i muharrerât u evâmir u mekâtib-i matbû'anın mütâla'ası tezyîd-i ma'lumâtı mûcib olacağından ve mukaddemâ tab' olunan üç yüz nüshası emr u fermân buyrulan zevât taraflarından ahz u iştirâ buyurularak nüsha-i mevcûdesi kalmadığından sâye-i ma'ârif vâye-i hazreti pâdişâhîde erbâb-ı ma'ârifin ziyâde-i istifâdesi zımnında bâ-irâde-i seniyye takvîm-hâne'de tab' u temsîline şurû' olunmuş olan altı yüz nüsha abd-i kadîm-i hazreti pâdişâhî Mehmed Lebîb'in nezâret-i 'acizânesiyle resîde-i itmâm olmuştur. Fî evâ'il-i rebîi'l-âhir sene 1275.” yazmaktadır (Ahmed Bey, 1274: 2/600).

2.1. Feridun Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin*'inden Farklı Dönemlerden Birkaç Örnek:

“Sultân-ı muzaffer-i kâmkâr hâkân-ı müeyyed-i zafer-şi'âr pâdişâh-ı gerdûn-i şük'uhî şehinşâh encüm-i girûh tâc-ı fark-ı Husrevî sâye-i Perverdigârî netîce-i mukaddime-i şehriyârî hulâsa-i makâle-i bahtiyârî mu'addel-i nehâr-i 'adâlet mükemmil-i bahâr-ı celâdet bahr-i ihsan u mürüvvet ma'den-i cevher-i semâhat masdar-ı âsâr-ı celâdet mazhar-ı envâr-ı sa'âdet nâsıb-ı râyâtü'l-İslâm rākımu'l-'adl 'alâ safhâti'l-eyyâm sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn hâkânı'l-meşrikeyn ve'l-mağribeyn hâdimü'l-harameyni'ş-şerîfeyn semmiy rasûlü's-sakaleyn sultân Muhammed Hân lâ zâlet 'atebe-i 'aliyye muhattu'r-rehhâli ricâli'l-gayb ve südde-tü's-seniyye 'aryen 'an şevâyibi'n-naks ve'l-'ayb hazretlerinin.” (Ahmed Bey, 1274: 1/2).

“Sultanu'l-enbiyâ aleyhisselam hazretlerinin Hars b. Ebi Şemr'e gönderdiği mektubun sûretidir. ‘Bismillâhirrahmânirrahîm min Rasüllillahi Muhammedin ilâ Hars b. Ebi Şemr selâmün 'alâ men itteba'u'l-hüdâ ve men âmene bihî ve saddeka ve innî ed'ûke ilâ en tü'mine billâhi vahdehu lâ şerîke lû yebkâ leke mülkûke” (Ahmed Bey, 1274: 1/31).

“Emîrülümünîn Ömeru'l-Fârûk radiyallâhu anh hazretlerinin Ebi Ubeydeh Âmir b. el-Cerrâh radiyallâhu anh hazretlerine gönderdiği mektubu şerîfin sûretidir 'selâmü 'aleyke feinnî ahmedullâhe ellezî lâ ilâhe illâ hû ve usallî seyyidinâ Muhammedin 'aleyhisselâm ve ba'd fa'lem innenî kad velleytüke 'alâ cüyüşü'l-İslâmi ve enteküne emîran 'alâ Hâlid İbn Velîd ve's-selâm.” (Ahmed Bey, 1274: 1/38).

Rodos Fetihnâmesi'inden: “Velhâsıl bu tarîkla 'ale't- tevâlî nice eyyâm velleyâlî gurre-i garrâ-yı sabahtan tarre-i matrâ-yı ravâha değîn ceng ü cidâl u harb u kıtâl olup lâkin ebvâb-ı fütûh girü aslâ meftûh olmamağın âhir himmet-i ricâl nakla'u'l-cibâl muktezâsınca kal'a-i mez-bürenin üzerine kûh misâl topraklar sürülüp burclarına hendek ve esvâk

kesilüb hendeğinden üzerine varılıp etbāk-i kusūr ü buyūt-i dürbünün üzerine havāle olup dahi sene semān ve ‘ısrīn ve tis‘ümie zīlka‘desinin üçüncü gününde bir defa yürüyüş kılınüb tarafından tūr ve tüfeng bārān tükruk (tekrik) gibi yağdırılıp askākır-i cerrār-ı nusretşi‘ār seyl-i kühsār gibi hisār dīvārları üzerine akup hücüm kılup ve ba‘zı kalelerine ve dīvārlarına dahī lağımlar kılınüb od virildikde “innezelzelete’s-sā‘ati şeyun ‘azīm” (el-Hac, 22/1) deyu ol yerin hisārın bedeni berk-i hazān gibi lertzān olup uç terfa‘da olan serkeş kaleleri “fecealnā ‘āliyhāsefilhā” (Hûd, 11/82) ; (el-Hicr, 15/74) ayeti mucibince tevāzu‘ bilen bu kûb ve mādde-i istizhārları olan muhkem dīvārları dahī rûz-i rüstehîz “ve tekünü ‘l-cibālū ke‘l-‘ihni‘l-menfûş” (el-Kâria, 105/4-5) misāli yıkulup tār u mār oldu. Amma geri dāhilinde olan küffār-i melā‘īn bed āyīnin tevāfür berdenberd ve tekāsür ‘aded ‘aded birle serper şurūrlarında özürleri zāil olmayüb “ve zannū ennehüm mānia‘tühum husūnehüm” guzāt-ı gumānın üzerine seng ü çüb ve hambere ve tobdan gayri mahsüb girü bulduğunu atub bu tarikle ‘isyān ve tuğyānları her anda mütezāyid olüb kadem-i te‘ānnüd ve temerrüdî dahī dāmen-i ita‘āt ü takyîd çekmek kat‘ā mümkün olmadı...” ((Ahmed Bey, 1274: 1/524).

Belgrad Fetihnâmesi’inden: “Kefere-i mezkûre env‘a-i mekr ile küre-i İslāmı def‘ itmek kasd ittiklerince Paşa-i muşārunileyh tevābi‘iyle “Kennehüm bünyānün mersūs” (es-Saf, 61/4) ayet-i cādde-i himmetde sābit kadem olüb zilzāl-i tob ve tüfenk-i küffārdan müteharrik ve mütezelzil olmayüb kemā kāne efkār-i sāibesi muktezasınca mevāz‘i-i müteaddiden top ve tüfenk için metrisler vaz‘ idüb asıl kal‘anın dahî “fecealnā ‘āliyhā sâfilehā” mucibince ba‘zı dīvārın bed-sitīyār-i tob müsāvi-i rüy-i zemīn kılüb ve kalelerinin ba‘zısını tob-i lukāmle tahrib ve ba‘zını şerāre-i āteş-i intikāmle tahrib kılüb Çendrüz tarafından mütevālî ve mütetābi‘ sâikā-yi tob ve tüfenk ve şerār-hā-yi āteş-i bî derenkle cevānib-i sitte-i cihāt bil himme-i eczā-yı cū kâinat çün küre-i haddādīn āteşin olub şerār-ı tob ve tüfenk cihāmı kaplayüb bā‘is-i zilzāle ve sebeb-i velvele-i zemīn ü zaman vāki‘ oldu ve asākır-i mansüreden yeniçeri tāifesi ki...” (Ahmed Bey, 1274: 1/517).

SONUÇ

Münşeāt mecmualarındaki inşâ örnekleri, yazıldıkları devrin kültür ve medeniyetini, siyasal olaylarını, ekonomik ve sosyal durumunu gösterir. Devletin kurum ve kuruluşların neler olduğunu ifade eden, o devirde kullanılan makam, unvan, lakaplar, isimler, örf, adet, gelenek, görenek ve bunların uygulanış şekillerini, edip, şair devlet adamlarının duygu ve düşüncelerini, biyografik bilgileri açık bir şekilde sunar ve kaleme alındığı dönem hakkında değerli bilgiler sunan edebî ve tarihî kaynaklardandır.

Münşeât mecmuaları her konu ile ilgili bilgiler veren resmî ve özel yazışma sûretlerini ihtiva eder. Münşeâtlarda bulunan tarihî yazılar, asıl nüshalarının birer kopyasıdır. Münşeâtı yazanlar tarafından bunlar üzerine herhangi bir açıklama yapılmadan, belgeyi olduğu gibi zamanımıza kadar ulaştırabilen kıymetli tarih kaynaklarıdır. Münşeât mecmuaları, kalem alındığı dönemde meydana gelen önemli olayları içermektedir. Farklı alanlarda bilgiler taşıyan münşeâtlar tarih araştırmacıları için de önemli kaynaklardır. Münşeât mecmuaları, birinci elden tarihî belge niteliği taşımaları da içerisinde bulunan çeşitli tarihî metinlerden dolayı titizlikle incelenip faydalanılması gereken vesikalardır. Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında münşeâtlar, tarihî bir vesika sayılabilen, geçmişle ilgili önemli bilgiler içeren edebî-tarihî bir türdür. Tarihî olaylar, tarihî metinler doğrultusunda okunup değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akün, Ö. F. (1967). “Sarı Abdullah Efendi”. *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, (Cilt.10, ss. 215).
- Aydiner, M. (Adana: 2016) “Dönemin Kaynakları ve Arşiv Bilgilerine Göre Koca Ragıb Mehmed Paşa’ya Dâir Bir Portre Denemesi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Cilt. 25/4 ss.1-36).
- Azamat, N. (2007). “Sarı Abdullah Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 36, ss.145-147).
- Bayram, F. (2020) “Sarı Abdullah’ın Düstûru’l-İnşâ’sındaki Serdarlık Beratı”. *İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (Cilt.15, ss.1-32).
- Çelebi, Tâci-zâde Sa’di. (1956). *Münşeât-ı Sa’di Çelebi*, nşr. Necati Lugal-Adnan Erzi İstanbul.
- Daş, A. (2004). “Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihî Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Cilt. 45/2, ss.205-218).
- Derdiyok, İ. Ç. (1996). “Gül-i Sad-Berk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 14, ss. 225-226).
- Durmuş, İ. (2000). “İnşâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 22, ss. 334-337).
- Enuşeh, H. (1383) *Danişnâme-i Edeb-i Fârisî- Edeb-i Fârsî der Anadolu ve Balkan*, Tahran, (Cilt. 6, ss. 824-825).
- Erzi, A. S. (1957). “XVI. Asra Aid Bir Münşeât Mecmuası”. *Türk Tarih Kurumu Belleten* (Nisan), (Cilt. 21/82, ss. 221-252).
- Erzi, A. S. (1950). “Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II”. *Türk Tarih Kurumu Belleten* (Ekim), (Cilt.11/56, ss. 614-632).
- Feridun Ahmed Bey. (1274). “Münşeâtı’s-Selâtin”. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 2 Cilt.
- Güleç, İ. (2019). “Konusu Mensur Metin Olan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (Cilt. 22 , ss. 307-330).
- Haksever, H. İ. (1995). *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi’nin Münşeâtı*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Haksever, H. İ. (2011). “Ahmed Dâî’nin Teressülü”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turic*. (Cilt. 6/1, ss. 231-233).
- Haksever, H. İ. (2009). “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihî Bilgiler”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Cilt. 2/1, ss. 24-31).
- İbn Manzûr, M. (1990). *Lisânu’l-‘Arab*. 6 cilt. Beyrut: Dâru Sâdr.

- İnce, Ö. (2009). “Toplumsal Hayatın Münşeât Geleneğindeki İzleri”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turic*. (Cilt. 4/2, ss. 602-620).
- İşimtekin, S. (2014) “Feridun Bey Münşeâtında Yer Alan Farsça Mektuplar”. *Doğu Araştırmaları Dergisi* (Cilt. 11/1, ss. 49-70).
- Karaman, H. vd. (2004). *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kayaalp, İ. (2001). “Kânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 24, ss. 306-307).
- Konuk, H. (2001). “Vânî Mehmed Efendi’nin Münşeâtı”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Köprülü, M. F. (2016). *Külliyat 5. “Edebiyat Araştırmaları I”*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kut, G. (2003). “Lâmî Çelebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, (Cilt.27, ss. 96-97).
- Kütükoğlu, B. (1988). *Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Levend, Â. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mahmud Celâleddin Paşa, (1312). *Münşeât-ı Mahmud Celâleddin*. İstanbul: Der-saadet.
- Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir er-Râzi. (2008). “*Muhtâru’s- Şihâh*”. Beyrut: Mektebetü Lübnân.
- Mütercim Âsım Efendi, (2013). *Ķâmûsu’l-Muhtât*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nuri, H. (1870). “Münşeât-ı Azîziye fî Âsâr-i Osmaniye”. İstanbul: Muhib Matbaası.
- Oktay, A. (2014). *Nâbi’nin Münşeâtı: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Özcan, A. (2007). “Osmanzâde Ahmed Tâib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 34, ss. 2-4).
- Özcan, A. (1995). “Feridun Bey”. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 12, ss. 396-397).
- Özcan, A. (2006). “Münşeâtı’s-Selâtîn”. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 32, ss. 20-22).
- Tansel, F. A. (1965). “Türk Edebiyatında Mektup”. *Tercüme Dergisi* (Cilt. 16, ss. 77-80).
- Tekindağ, Ş. (2003). “Mahmud Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, (Cilt. 27, ss. 376-378).

- Turan, O. (1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Turan, Ş. (1998). “Hoca Sâdeddin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 18, ss. 196-198).
- Uzun, M. İ. (2000). “İnşâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 22, ss. 338-339).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1954). “Mahmud Celâleddin Paşa’ya Dâir”. *Resimli Tarih Mecmuası* (Cilt. 49, ss. 2840-2845).
- Woodhead, C. (2007). “Okçuzâde Mehmed Şâhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 33, ss. 335-336).
- Yinanç, M. H. (1336). “Feridun Beg Münşeâtı”. *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası* İstanbul: (Cilt. 1/77, ss. 161-168).
- Yücel, Y. (1965). “Çobanoğulları Beyliği”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* (Cilt. 21/2, ss. 64-71).